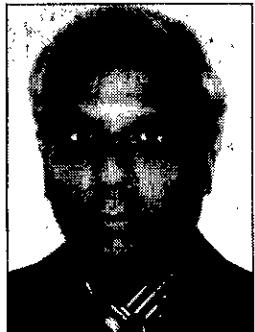

প্ৰাথমিক শিক্ষা: বাস্তবতা ও কৰণীয়

দেশের প্রাথমিক শিক্ষায় গত কয়েক

| অধ্যাপক ড. শৱিফ এনামুল কবিৰ

স্কুল পৰিচালনায় তওঁমূলেৱ জনগণকে
নিয়ে আসতে হবে ওয়াচডগেৱ ভূমিকায়।
ব্যবস্থাপনা কৰিত ও অভিভাৱক
পৱিষ্ঠদেৱ সিঙ্কেন্টগুলো বাস্তবায়ন হচ্ছে
কিনা সেটা স্থানীয়দেৱ জানানোৱ
ব্যবস্থা কৰতে হবে

নল, প্ৰাথমিক পৰ্যায়েৱ একজন শিক্ষক সারাজীবন শিক্ষার্থীৱ মানসম্পত্তি সৃতি হয়ে থাকেন। শিক্ষার্থীৰ সামগ্ৰিক জীবনেই তিনি পৱেক্ষণ প্ৰভাৱ বিশ্বাস কৰেন। এ কাৰণে একজন শিক্ষকক আৱে অনেক গুণবলিৰ সমষ্টি ঘটাতে হয়। তিনি শ্ৰেণিককে পাঠদান কৰেন। পড়াৰেন নিৰ্ভুল উচ্চৰণ ও সঠিক গ্ৰীতিতে কথি মনেৰ একটি শিশু অবচেতন মনে যা আহুত কৰিবে, বাকটা জীবন সে সেটাই চায়াবাদ কৰিবে। কেবল পাঠ্যক্ৰমেৰ নিৰ্ধাৰিত বই নয়, শিশুদেৱ নামা বইয়েৰ প্ৰাপ্তিক পাঠদান কৰতে হয়। পড়াৰ অধিব বিনোদনেৰ সঙ্গে হোটবেলেটাই তাৰ মনে বাসে দিতে হবে। পড়াশোনা বা ভালো ফলাফলাই কেবল একজন শিক্ষার্থীকে ভালো মানুষ কৰে গতে তোলে না, মানবিক গুণবলিৰ পৱিষ্ঠুণ

আগামীৰ বিনৰ্মাণে প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ মানোৱন ও আধুনিকায়ন একটি ধাৰাৰহিক প্ৰক্ৰিয়া। ইৱেনকলি ২০২১ বা জাতিসংঘ ঘোষিত টেকসই উন্নয়ন লক্ষ্য বাস্তবায়নেৰ জন্য জনসম্পদ উন্নয়নেৰ কেোনো বিকল নেই। স্বামুৰিৰ সঠিত এবং প্ৰগতিশীল সমাজ বিনৰ্মাণে সব শিশুৰ মানসম্ভূত প্ৰাথমিক শিক্ষা এবং এসে সঙ্গে তাদেৱ উচ্চতৰ শিক্ষা, প্ৰশিক্ষণ ও দক্ষতা উন্নয়ন নিচ্ছত কৰা একান্ত জৰুৰি। শিশুৰ বিকাশেৰ মিহতাগ নিৰ্ভাৰ কৰে বিদ্যালয়ৰ আনন্দন পৱিষ্ঠে, শিশুকেৰ দক্ষতা ও শিশু প্ৰেছান্বে কাৰ্যকৰ্ত্তৰেৰ ওপৰা এ ক্ষেত্ৰে শিশুকেৰ আভাৰিকতা এবং শিক্ষার্থীৰ শারীৱিক ও মানসিক সৃষ্টিৰ প্ৰতি লক্ষ রাখাৰ বিষয়টি গুৰুত্বপূৰ্ণ। শিক্ষকৰাৰ যদি ভুল ভাষাৰ ব্যবহাৰে কথা বলেন,

বা
বাস্তবতা ও কৰণীয়
ৰঞ্জীয়

মানুষেৰ জন্য অপৰিহাৰ্য— বিষয়টি শিক্ষার্থীদেৱ
বুলিয়ে দিতে হবে। সদা সত্য বলা, মানুষেৰ
বিপদ এগিয়ে যাওয়াৰ পাঠটও ছেট মনেই
দিতে হয়। আবাৰ কেবল পাঠৰাই, পাঠ্যক্ৰম বা
শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠানে যাতায়াতই জীবনেৰ গতি নয়।
এৱে বাইৱেও একটি জগৎ রয়েছে। যে জগতে
কুলি-মজুৱা, রিকশাচালক, কৃষক থেকে বৃত্ত
আমলা, যন্ত্ৰি, প্ৰধানমন্ত্ৰী, রাষ্ট্ৰপতিসহ সব শ্ৰেণিৰ
মানুষ থাকেন। সে জগতে নিৰ্জেকে যথেষ্ট বিনয়ী
হতে হয়— বিনয়েৰ এই পাঠেৰ প্ৰার্থিক পৰ্যায়ে
মেই শিক্ষকেৰ হাতেই। পড়াৰ বাইৱে রয়েছে
খেলাধুলা, গান, কৰিতা, নৌকা, চলিগ্ৰামতে
বিনোদনেৰ আৱে নামা অনুষঙ্গ। এগুলো মানুষেৰ
মনকে আৱে মানবিক কৰে তোলে। নিয়মিত
শৰীৰচৰ্চা ও খেলাধুলা শৰীৱকে সুস্থ রাখে। এই
বিষয়গুলো কেোনো কেোনো পৱিষ্ঠাৰে মা-বাবা বা
পৰিবাৱেৰ অন্য সদস্যৰা বলে থাকেন হয়তো।

কিন্তু শিশুৰ মনে শিক্ষকেৰ কথাই দাগ কাটে
বেশি। শ্ৰেণিককে শিক্ষক বলেছেন, ভূমি বাবা
জানো না—আধো বুলিতে শিশুদেৱ মুখ থেকে
পোঁঠৈ এ ধৰনেৰ কথা ভুলা যায়। শিক্ষক যদি
কোনোভাৱে অস্পষ্ট বা ভুল বিষয় পড়ান, কথি
মনেৰ সেই শিশুটি তাৰ জীবনে অনেকদিন
সেটাৰেই সত্য বলে মনে কৰিব। যেহেতু দক্ষতাৰ
দৰ্তাপৰি বাসেৰ চালকেৰ হাতে জীবনটা সঁাপে
দিয়ে আমৰা নিচিত বা চিন্তাবলী মনে ভূমণ কৰিব।
চালকেৰ সামান্য হেঁয়োলি বা ভুলে চলে যেতে
পাৱে অস্থিত মূল্যবান জীবন। একই রকম বিষয়
প্ৰাথমিক শিক্ষকদেৱ বেলায়ও। সমন্বন্ধি ও উলংঘন

তুল উচ্চারণে ইংৰেজি চৰা কৰেন, ভুল পঞ্জিততে
অক কৰেন, তাৰে শিক্ষার্থীৰ ওপৰও সহজেই
নেতৃবাচক প্ৰভাৱ পড়ে। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পড়ুয়া
অনেক শিক্ষার্থীৰ মধ্যেও আজকল এসব ক্ষেত্ৰে
প্ৰায়েগিক জানেৰ অভাৱ লক্ষ কৰা যায়। শুন্তে
ভুলভাৱে শিখেছিলেন বলে পৱে তাদেৱ পক্ষে
আৱ ঠিক কৰা হয়ে ওঠেনি। এখন সময়
ক্রতৃপক্ষতে ধাৰমান। একবাৰ ভুল দিয়ে শুনু
কৰলে পৱে শিক্ষাজীবনেৰ কেোনো ভাৰে সেটি
শোধৰণেৰ ফুৰসত পাওয়া কৰিব। প্ৰাথমিক
অবস্থায় গুণগত, মানসম্পদ ও সঠিক শিক্ষাটাই
দেওয়া উচিত। অস্তত এ ক্ষেত্ৰে এতেকৈ জড়িত,
তেমনি যথাযথত কৰ্তৃপক্ষেৰ পৰ্যাপ্ত পাছে। প্ৰাথমিক
শিক্ষা অধিবেদনৰ তথ্যতে, দেশে ২৪ ধৰনেৰ
প্ৰাথমিক শিক্ষকেৰ বিদ্যালয় আছে। এৱে সংখ্যা এক
লাখেৰও বেশি। এসব প্ৰতিষ্ঠানে শিক্ষক আছেন
পৌনে পাঁচ লাখ। সৱৰকাৰি প্ৰাথমিক বিদ্যালয়
ছাড়াও বিভিন্ন ধৰনেৰ এনজিও পৰিচালিত স্কুল,
বেসৱকাৰি স্কুল ও কিভাৰগাটেন রয়েছে। এসব
প্ৰতিষ্ঠানে পায় এক কোটি ৯০৫ লাখ ৪৮ হাজাৰ
শিশু পড়াশোনা কৰে। সৱৰকাৰি প্ৰাথমিক (৬০
হাজাৰেৰ বেশি) বিদ্যালয়ে প্রায় সেৱ্যা তিনি লাখ
শিক্ষক আছেন, যদেৱ ৬ শতাংশই নৰা। এই
বিশ্ববিদ্যালয়ে বিদ্যালয়ৰ শিক্ষকদেৱ প্ৰশিক্ষণ
ব্যবস্থাপনা মেনে সমন্ব জৰিগৰ্তনে ঠিক তত্ত্বকুই
দেওয়া উচিত। অস্তত এ ক্ষেত্ৰে এতেকৈ জড়িত,
তেমনি এসব প্ৰতিষ্ঠানেৰ শিক্ষা-অবকাঠামোগত
অবস্থাৰে কাঞ্চিত মান নিচিত হয়নি।

এগুলো সমাধানেৰ পাশাপাশি প্ৰাথমিক শিক্ষাকে
সৰ্বজীৱন ও মানসম্পদ কৰতে হলে এৱে
বিকেন্দ্ৰীকৰণ ও সাৰ্বিকৰণ প্ৰক্ৰিয়া
জ্ঞান-আলকাভিতী-ভাৰত-স্কুল প্ৰযোগনায়
তৃণমূলেৱ জনগণকে নিয়ে আসতে হবে
ওয়াচডগেৱ ভূমিকায় ব্যবস্থাপনা কৰিব।
অভিভাৱক প্ৰিয়দৰ্শনৰ পৰিষেবাৰে স্থায়ী কৰিব।
এই শিক্ষকদেৱ বেলায়ও গুণগত ও মানসম্পদ
গুণগত প্ৰাথমিক শিক্ষাকেন্দ্ৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা
ৱাস্তবায়ন আৰু পৰিষেবাৰে কৰা হৈলো।
এই প্ৰাথমিক শিক্ষকদেৱ নিদেশকৰই
কৰ্তৃপক্ষতে ব্যবস্থাপনা কৰিব।

বেশি বেন্তভাসহ সুবিধাদি পাবেন। চলতি
বছৰ ৩৪তম বিসিএসে উজীৰ্ণ ৮৯৮ জনকে
সৱৰকাৰি প্ৰাথমিক বিদ্যালয়েৰ প্ৰধান শিক্ষক পদে
নিয়োগেৰ সুপৰিৱেশ কৰেছে সৱৰকাৰি কৰ্মকমিশন
(পিসেসি)। এসব প্ৰাথমিকে বিভিন্ন শেখাৰ নন-

কাড়াৰ পদমৰ্যাদায় নিয়োগেৰ সুপৰিৱেশ কৰা
হয়েছে। শিক্ষার মানোৱন ও গুণগত পৰিষেবাৰে
ধাৰা নিচিত কৰাতে পদক্ষেপ কৰে আৱে অস্ত্ৰোজীৱন
আৰু আৰুজিৰ অভাৱে আৱে পদক্ষেপ।

লেখক : সদস্য, বাংলাদেশ পাৰিলিক সার্ভিস
কৰ্মসূলি, সাৰেক উপাচাৰ্য, জাহাঙ্গীৰনগৰ

বিশ্ববিদ্যালয়। skabir_ju@yahoo.com